

УДК 336.71

Доц. Г.В. Миськів, канд. екон. наук;

викл. О.В. Пилип'як – Львівська філія Європейського університету

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досліджено особливості розвитку банківської системи України в період фінансово-економічної кризи. Встановлено, що для забезпечення швидкого розвитку та зростання банківського сектора необхідна загальна консолідація існуючих банків. Більш ефективні банки, визнані такими за результатами їхньої діяльності, повинні мати можливість розширювати свою ринкову частку порівняно з менш ефективними. Тільки за таких умов можна посилити проникнення банків в економіку.

Ключові слова: банки, банківська діяльність, банківська система.

*Assoc. prof. G.V. Myskiv; lecturer O.V. Pylypjak –
European University, Lviv department*

The modern development of Ukraine banking system

The article deals with development of banking system of Ukraine. It is set that for providing of mushroom growth and growth of bank sector general consolidation of existent banks is needed. More effective jars, acknowledged such as a result of their activity, must be in a position to extend the market part by comparison to less effective. Only on such conditions it is possible to strengthen penetration of banks in an economy.

Keywords: banks, banking activity, banking system.

У будь-якій державі, незалежно від економічної системи та способу організації суспільних відносин, банківська система відіграє визначальну роль. Недарма банківську систему порівнюють часто із кровоносною системою економіки держави. Адже саме вона забезпечує економіку потрібним обсягом фінансових ресурсів, забезпечуючи вільний рух капіталу, розрахунки суб'єктів господарювання, кредитування економіки, а також реалізацію цілої низки інших функцій та завдань. Без розвиненої банківської системи неможливо навіть уявити собі розвинену економіку держави.

Метою цієї роботи є дослідження сучасного стану розвитку банківської системи України, виокремлення проблем на шляху до її ефективного піднесення та пошук напрямків подолання визначених перешкод.

Упродовж останніх років банківський сектор економіки був одним із найприбутковіших та розвивався найбільш динамічно порівняно з іншими галузями. Динаміка кількості функціонуючих банків в Україні наведено в таблиці.

Станом на 01.01.2008 р., власний капітал усіх банків становив 69,6 млрд грн, а вже на 01.01.2009 – 103,2 млрд грн, тобто зріс в 1,48 раза. Доходи банків у 2008 р. становили 104,6 млрд грн, зокрема відсоткові доходи становили 77,5 млрд грн (або 74,0 % від загальних доходів), комісійні доходи – 17,6 млрд грн (16,8 %). Витрати банків становили 94,5 млрд грн, зокрема відсоткові витрати – 44,5 млрд грн (або 47,1 % від загальних витрат), комісійні витрати – 1,9 млрд грн.

До кризи банки здійснювали адекватну економічній ситуації політику. У країні був економічний бум – банки вели бізнес згідно із ситуацією. При цьому ніщо не віщувало бурі: макроекономічні прогнози 2006-2007 рр. в усьому світі й, зокрема в Україні, були позитивними. Про можливу кризу за кордо-

ном почали активно говорити лише в першій половині 2008 р., а в Україні – ще пізніше. Фінансова криза, яка розпочалась у жовтні 2008 р., вплинула на українську банківську систему та виявила ті фундаментальні дисбаланси системи, які в умовах економічного підйому були не помітні, або ж просто ігнорувалися.

Табл. Кількість банків в Україні у 2002-2009 рр.

№	Назва показника	на 01.01. 2002 р.	на 01.01. 2003 р.	на 01.01. 2004 р.	на 01.01. 2005 р.	на 01.01. 2006 р.	на 01.01. 2007 р.	на 01.01. 2008 р.	на 01.01. 2009 р.
1	Кількість діючих банків, од.	152	157	158	165	165	170	178	184
2	Із них: з іноземним капіталом	21	20	19	23	23	35	35	34
3	У тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	9	9	13	13	12
4	Вилучено з Державного реєстру банків	9	12	8	4	1	6	1	4
5	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	15	10

До кризи в умовах бурхливого економічного піднесення банки здійснювали активне кредитування. Проте, як виявилось, обсяг виданих позик українськими банками перевищував акумульовані кошти на депозитах у 2,24 рази, при цьому кредитів в американській валюті видано у 2,8 раза більше, ніж залучено валютних ресурсів на депозитах. Диспропорції між активами та пасивами банків виявилися у превалюванні короткотермінових зобов'язань у структурі ресурсної бази та довготермінових кредитів у структурі активів.

Коефіцієнт співвідношення довготермінових депозитів і довготермінових кредитів, спрямованих в українську економіку, у жовтні 2008 р. склав лише 0,35, тоді як 2004 р. – 0,81. Ці розбіжності свідчать про те, що національні банки кредитували економіку швидше, ніж українці нагромаджували заощадження.

У таких умовах розширення ресурсної бази можна було здійснити або за рахунок збільшення власного капіталу, або за рахунок кредитів, чим і скористалася переважна кількість банків, збільшивши своє боргове навантаження у 2,8 раза, або на 25,3 млрд доларів за період 2007-2008 рр. А тому вже у 2009 р. вітчизняним банкам потрібно буде повернути своїм іноземним кредиторам близько 17 млрд доларів. У такій ситуації чимало банків змушені звертатися за допомогою до уряду, можливості якого обмежені. Від того, як він розподілить ресурси між ними, буде залежати, з якими втратами вийде з кризи національна банківська система.

На першому етапі розриви між зобов'язаннями та ресурсами банків, НБУ намагався подолати за допомогою рефінансування. Активне використання цього інструменту спричинило жваву політичну дискусію і було сприйняте доволі неоднозначно. З одного боку, НБУ діяв відповідно до обставин. Багато банків, яким були надані кредити, обслуговують бюджетні і пенсійні платежі, тому їх падіння спричинило б широке соціальне невдоволення.

З іншого боку, ефективність інструменту рефінансування частково була знижена не зовсім зрозумілими діями регулятора, оскільки:

- значну частину грошей отримали банки, які не мали нагальних проблем з ліквідністю;
- значна частина позик спрямовувалася установам, від яких Нацбанку варто було б вимагати здійснення рекапіталізації за рахунок акціонерів та ін.

Загалом використання механізму рефінансування дало змогу регулятору підтримати відносну стабільність банківської системи. Однак цей інструмент є ефективним тільки для подолання тимчасових розривів між активами та пасивами банків.

У ситуації, коли цей розрив стає структурним і хронічним, рефінансування не може вирішити ці проблеми, оскільки наповнення банків порожніми грошми – це прямий шлях до гіперінфляції. У таких умовах треба бути готовим до використання більш радикальних методів підтримки банківської системи – від рекапіталізації до повної націоналізації.

Можливість участі держави у рекапіталізації була законодавчо закріплена ще у жовтні 2008 р. Прийнятий тоді антикризовий закон запроваджував механізм рекапіталізації українських банків за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, що й дало змогу залучити кредит МВФ на суму 16,4 млрд доларів.

Законодавчі норми рекапіталізації були деталізовані двома урядовими постановами. Так, на державну підтримку можуть розраховувати тільки банки, створені або перетворені у ВАТ, у яких введена тимчасова адміністрація або куратор. У Держбюджеті на 2009 р. було закладено 44 млрд грн на рекапіталізацію. У перерахунку на душу населення, кожен українець повинен "сплатити" майже по 1 тисячі гривень, щоб допомогти банківській системі розплатитися за допущені нею помилки.

На державні гроші сьогодні претендують такі фінансові установи з тимчасовою адміністрацією: "Укрпромбанк", банки "Надра", "Родовід Банк", "Київ", а також ті, що претендують на рекапіталізацію: "Укргазбанк", "Імексбанк" та "Фінанси та Кредит". НБУ рекомендує уряду увійти до складу акціонерів "Родовід Банку", "Укрпромбанку" та банку "Надра". При цьому лише останні два просять у держави від 8 до 12 млрд грн.

З одного боку, сума, що виділяється, явно недостатня для підтримки банківської системи, оскільки пік визнання неплатоспроможності припадає на наступні два квартали. Якщо ж уряд задовольнить усі заявки негайно, то гроші вичерпаються уже зараз. Для того, щоб з'ясувати, в яких банків більше шансів пережити кризу, проаналізуємо приріст власного капіталу банків у відсотках та їх прибутковість в першому кварталі 2009 р.

Ті фінансові установи, які, попри кризу ліквідності й погіршення якості кредитних портфелів, знайшли кошти для збільшення капіталу, можна вважати, пройшли тест на кризостійкість. Серед таких:

- Укрексімбанк (+3,7 млрд грн капіталу, або +81,8 %);
- Банк Ренесанс Капітал (+105 млн грн, або 68,9 %);
- банк "Форум" (+551 млн грн, або 29,3 %);
- СЕБ Банк (+81 млн грн, або 27 %).

Прибутковість банку – важливий показник, який свідчить про ситуацію в установі та його надійність. Багато великих і найбільших українських банків у першому кварталі 2009 р. зафіксували збитки, деякі залишилися з прибутком – зокрема за рахунок маніпуляцій зі звітністю. У 2006-2008 рр. банківський бізнес в Україні був високоприбутковим. Дохідність бізнесу сягала 60-70 %. 2008 р. став найрезультативнішим для української банківської системи за всю історію її існування – банки заробили 7,3 млрд грн чистого прибутку.

У першому кварталі 2009 р. ситуація різко змінилася. Значні збитки – здебільшого у великих фінустанов:

- Укрпромбанку (– 4,4 млрд грн у I кварталі);
- УкрСиббанку (– 851 млн грн);
- Надра Банку (– 557 млн грн).

Збитковість переважно пояснюється зростанням прострочень за кредитами. Втім, не всі банки показали значні збитки в першому кварталі цього року. Досить великий чистий прибуток у січні – березні 2009 р. отримали:

- Ощадбанк – 439,279 млн грн;
- Приватбанк – 339,389 млн грн;
- Сітібанк (Україна) – 182,742 млн грн;
- Каліон Банк Україна – 128,629 млн грн.

Прибуток Ощадбанку (439 млн грн) – найвищий в усій банківській системі в першому кварталі цього року. Однак прибутковість фінустанови в період кризи зовсім не є наслідком високої якості її кредитного портфеля, оскільки Ощадбанк фактично є розрахунковою касою Кабміну. 60 % його кредитного портфеля становлять позички Нафтогазу України, тому прострочення за кредитами в Ощадбанку багато в чому залежать від своєчасного погашення позик Нафтогазом.

Багато середніх і малих банків також одержали прибуток у першому кварталі, причиною чого став їх мізерний кредитний портфель, а отже, їхні спекуляції на валютному ринку наприкінці минулого.

Банкіри й аналітики вважають, що ситуація на банківському ринку тимчасово стабілізувалася. У квітні 2009 р. вперше з початку року спостерігався чистий приплив коштів населення до банківської системи: українці довірили банкам понад 1 млрд грн. Однак приплив коштів фізичних осіб у систему зовсім не означає, що фінансова криза в країні досягла дна і восени 2009 р. банки почнуть відновлюватися.

Сьогодні фінансова система країни повертається до стану початку 2000-х: банки займаються обслуговуванням компаній своїх акціонерів, поточних рахунків населення й бізнесу, а кредитуванням займаються лише одиниці. Але якщо в 2001-2003 рр. банки цілком непогано існували в таких умовах, то нинішня ситуація для них небезпечна. Разом зі скороченням кредитного портфеля зменшуються й доходи банків: позичальники поступово погашають свої борги і потік відсотків (велике джерело доходу для банків) всихає. При цьому навіть невеликий приплив депозитів у фінансову систему мало вплине на розміри кредитного портфеля банків: ставки за депозитами по-

додали позначку у 26 % річних у гривні, при цьому сьогодні небагато позичальників готові кредитуватися під ринкові ставки (мінімум 28-30 %).

Прогнозують, що збитки банківської системи в 2009 р. можуть досягти 25-30 млрд грн. Банкрутства ослаблених банків не будуть швидкою процедурою. Найімовірніше, НБУ продовжить впроваджувати тимчасові адміністрації в банках, що зазнають гострих фінансових труднощів, щоб не провокувати паніку серед вкладників і зберегти кошти в проблемних установах. Однак цей крок лише відтермінує розвал проблемних банків, але ніяк не врятує українську фінансову систему від низки банкрутств, основна маса яких, швидше за все, припаде на 2010 р.

Дрібні й середні банки, у яких сьогодні діють тимчасові адміністратори, – перші кандидати на ліквідацію. Консолідації українського банківського сектора не уникнути. Щоправда, більшість банків продаватимуть інвесторам за безцінь – аби лише ті взяли на себе зобов'язання банків і влили в них потрібний капітал.

Участь держави у рекапіталізації банків підтримає банківську систему ще на якийсь час. Однак для ефективнішого використання обмежених ресурсів уряду та НБУ варто було б:

- активніше спонукати власників банків до рекапіталізації установ власними силами. У цьому контексті вкрай неоднозначним є рішення НБУ рекомендувати уряду капіталізувати установи, за якими стоять потужні українські ФПГ;
- відмовитися від допомоги банкам, які не мають у структурі пасивів значної частки депозитів фізичних осіб і які створені для вирішення локальних завдань. Криза повинна очистити систему від таких структур;
- законодавчо обмежити участь держави у рекапіталізації банків з іноземним капіталом, материнські структури яких мають можливість самостійно підтримувати дочірні установи.

Висновки. Підвищення ефективності банківської діяльності потребує сьогодні здійснення реструктуризації банківського сектора. Для забезпечення швидкого розвитку та зростання банківського сектора необхідна загальна консолідація існуючих банків. Більш ефективні банки, визнані такими за результатами їхньої діяльності, повинні мати можливість розширювати свою ринкову частку порівняно з менш ефективними. Тільки за таких умов можна посилити проникнення банків в економіку.

Література

1. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М. Банківська справа : навч. посібн. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", 2008. – 560 с.
2. Дружерученко К. Штормове попередження // Контракти, 2009. – № 20-21. – С. 22.
3. Михайловська І.М., Ларіонова К.Л. Гроші та кредит : навч. посібн. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", 2007. – 432 с.
4. Шкарпова О., Дружерученко К. Жертви будуть // Контракти. – 2009. – № 20-21. – С. 16-20.
5. Шкарпова О. Кожному по вірі // Контракти, 2009. – № 20-21. – С. 12-14.
6. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrinform.ua>.
7. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.leasing.org.ua>.
8. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.finance.ua>.